

МІСЦЕ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СИСТЕМІ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

FINANCIAL GLOBALIZATION PLACE IN THE WORLD ECONOMIC SYSTEM

УДК 336.76

Харун О.А.

к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Хмельницький національний університет

Рожок Т.В.

магістр

Хмельницький національний університет

У статті визначено сутність «фінансової глобалізації». Виокремлено причини стрімкого розвитку глобальної фінансової системи. Розглянуто форми глобалізації у фінансовій сфері. Виділено найбільш відомі узагальнюючі показники фінансової глобалізації. Виокремлено характерні позитивні та негативні наслідки фінансової глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, фінансова глобалізація, інтернаціоналізація, фінансові ринки, інтеграційні процеси, система світогосподарських зв'язків.

В статье определена сущность «финансовой глобализации». Выделены причины стремительного развития глобальной финансовой системы. Рассмотрены формы глобализации в финансовой сфере. Выделены наиболее известные обобщающие

показатели финансовой глобализации. Выделены характерные положительные и отрицательные последствия финансовой глобализации.

Ключевые слова: глобализация, финансовая глобализация, интернационализация, финансовые рынки, интеграционные процессы, система мирохозяйственных связей.

The article defines the essence of «financial globalization». Reasons for the rapid development of the global financial system are identified. Forms of globalization in the financial sphere are considered. The most well-known generalizing indicators of financial globalization are highlighted. The typical positive and negative consequences of financial globalization are discussed.

Key words: globalization, financial globalization, internationalization, financial markets, integration processes, system of world economic relations.

Постановка проблеми. Глобалізація охопила всі сфери життєдіяльності людства, а її вплив стає дедалі відчутнішим. Процеси глобалізації відбуваються в економіці, політиці, соціальній сфері, освіті, науці, культурі, а отже, мають універсальний характер. Глобалізація трактує світ, як зв'язаний, взаємозалежний і безмежний ринок, який постійно інтегрується [1, с. 467].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Природа фінансової глобалізації досліджується у роботах таких видатних вітчизняних і зарубіжних дослідників, як: В. Базилевич, Б. Бернанке, О. Білоус, О. Василик, Т. Вахненко, А. Гальчинський, В. Геєць, А. Грінспен, Г. Капріо, Д. Клінгебіел, В. Кочетков, А. Крокет, А. Ламфолуссі, Р. Левайн, Д. Лук'яненко, І. Лютий, Ф. Мішкін, В. Міщенко, А. Павленко, Л. Примостка, Дж. Сорос, Д. Стігліц, Д. Тобін, Г. Фішер та інші. Однак, поза межами академічних досліджень довгий час залишалися питання, пов'язані зі зміною поглядів на фінансову глобалізацію у посткризовому періоді.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем фінансової глобалізації та визначення її місця в системі світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова глобалізація є складовою економічної глобалізації. Вона являє собою ключовий процес розвитку світової економіки кінця ХХ – початку ХХІ століття, наслідком якого стала нова якість економічних зв'язків між суб'єктами глобальної системи. Цей процес досі не мав аналогів в економічній історії. Таким же новим явищем є і сформований глобальний фінансовий ринок.

Глобалізація перетворює світове господарство на єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили, суб'єкти якого взаємопов'язані єдиною системою фінансово-економічних відносин. Однією

з найяскравіших форм прояву процесу глобалізації є вибухподібне зростання в останні роки світового фінансового ринку, фінансових трансакцій, що здійснюються між різними суб'єктами світогосподарських зв'язків [2].

Поштовхом для такого бурхливого розвитку міжнародних фінансових потоків стала суттєва лібералізація валютних ринків, валютного регулювання. Фінансова глобалізація знаменує собою зростаючу фінансову єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу.

Більшість вітчизняних і зарубіжних фахівців уважають економічну, і в тому числі фінансову, глобалізацію притаманною останній чверті ХХ століття. Проте, чимало її ознак існувало і в попередні періоди. Так, світова валютна система на основі золотого стандарту сформувалася ще всередині ХІХ століття, трансформуючись у золотодевізну та девізну впродовж усього ХХ століття.

Рушійною силою фінансової глобалізації виступають транснаціональні компанії (ТНК) і транснаціональні банки (ТНБ). У межах ТНК і ТНБ складається широка мережа виробничих, науково-технічних, торговельних і фінансових ділових зв'язків, що ґрунтуються на контрактній системі відносин. Потужна хвиля злетів і падінь, що прокотилась серед ТНК і ТНБ у 90-ті роки минулого століття та під час фінансово-економічної кризи 2007–2009 рр., ще більше посилила їх вплив у світі. Національним державам доводиться все більше рахуватися з ними, як з потужними партнерами, а іноді і суперниками, за впливу на національну економіку [3].

Причинами стрімкого розвитку глобальної фінансової системи стали:

– міждержавна інтернаціоналізація фінансової сфери, породжена виходом за національні кор-

дони виробництва та обігу, і, як наслідок, фінансово-перерозподільних відносин;

– зростання відкритості національних економік як стосовно транскордонного руху товарів, факторів виробництва, так і фінансових потоків;

– лібералізація транскордонного переміщення капіталу, зумовлена пом'якшенням регулювання фінансових потоків на рівні окремих країн та міжнародних фінансових організацій [4].

Фінансова глобалізація виявляється у стрімкому зростанні фінансових ринків, випереджальному розвитку фінансової сфери порівняно з реальним сектором світової економіки.

Фінансова глобалізація також призводить до зниження залежності національних економік від безпосередніх результатів виробництва, про що свідчить зниження кореляції між темпами зростання, наприклад, виробництва і споживання. У сучасних умовах спад виробництва у тій чи іншій країні, а також породжений ним дефіцит бюджету можуть бути пом'якшені за рахунок зовнішніх ресурсів.

Глобалізація у фінансовій сфері має об'єктивний характер, спирається на інтернаціоналізацію виробництва й обігу в сучасному світовому господарстві і виступає у різних формах, зокрема:

– збільшення обсягів міжнародних фінансових потоків у вигляді міжнародних розрахунків, платежів, трансфертів, міграції капіталу;

– зростання мобільності міжнародних капіталів через лібералізацію умов їх транскордонного переміщення;

– міжнародна експансія транснаціональних банків та інших фінансових інституцій;

– підвищення ролі міжнародних фінансових організацій у формуванні та регулюванні глобального фінансового устрою;

– стандартизація національної фінансової звітності на засадах міжнародно визнаних вимог;

– інституційне зближення національних банківських систем та стратегій грошово-кредитної політики центральних банків [5].

Економічна глобалізація має безпрецедентні політичні наслідки. Якщо в ліберальному суспільстві класичного модерну політика та економіка прагнули до максимальної незалежності один від одного в рамках національних держав, то тепер намітилися інші тенденції.

Усі учасники ринку взаємодіють між собою, впливаючи як один на одного, так і на формування й майбутній розвиток найважливіших чинників фінансової глобалізації. До таких чинників належать: інституційні та міжнародні потоки капіталів, сучасні теорії управління портфелями активів, професіоналізм учасників, фінансові інновації, лібералізація та дерегулювання ринків, конкуренція, пошук нових вигідніших можливостей приросту капіталу, вільний рух капіталу, конкуренція за доступ до капіталу, волатильність ринків, інформаційні технології,

сек'юритизація, стандартизація фінансових продуктів, ринки країн, що розвиваються, демографічна ситуація, обсяги заощаджень [6].

З позиції окремої країни, інтеграційні процеси розвиваються у двох напрямках: усередину і назовні. Розвиток усередину означає, що процес спрямовано на розширення використання іноземного капіталу, товарів, послуг, технологій та інформації у сфері внутрішнього споживання окремої країни. Розвиток назовні характеризується пріоритетною орієнтацією країни на світовий ринок і глобальною експансією економічних суб'єктів у всі сфери економіки інших країн. Результатом такого двостороннього руху і є інтеграція ринків, тобто поєднання окремих частин (економік окремих країн) у єдине ціле – глобальну економічну систему. В останні роки ці процеси прискорюються, про що свідчить зростання кількості та обсягів укладених і реалізованих міжнародних угод. Інтеграція в усіх секторах світового господарства принципово змінює співвідношення між зовнішніми і внутрішніми чинниками розвитку ринків на користь перших. Економічна система кожної окремої країни, незалежно від її величини та рівня економічного розвитку, не в змозі протидіяти інтеграційним процесам, а отже, не може бути цілковито самостійною та раціонально формувати й реалізовувати стратегію економічного розвитку без урахування інтересів основних суб'єктів світової економіки [7, с. 204].

З одного боку економічні процеси легко переходять державні кордони і порушують суверенітети, транснаціональні економічні актори вимагають максимальної відкритості тих країн, де вони бачать свої інтереси. З цієї точки зору вони зацікавлені у тому, щоб вдихнути нове життя у стару ліберальну концепцію «мінімальної держави», не втручаючись в господарське життя, що не претендують на її регулювання або на протекціоністські заходи стосовно власного, національного виробництва, не стягує високі податки для забезпечення соціального та культурного, науково-технологічного, а тим більше оборонного, потенціалу. Таким чином, політичні інститути суспільства модерну (насамперед держава, органи безпеки та ін.) втрачають колишню значимість.

З іншого боку, У. Бек зазначає, що з економічною глобалізацією пов'язана «субполітизація» сучасних суспільств, тобто «додатковий шанс для діяльності та узурпації влади за рамками політичної системи, шанс, який у все більшою мірою отримують підприємства, що діють на всьому просторі світового суспільства». Політичні ролі набуваються акторами, яким вони ніколи раніше безпосередньо не були притаманні: підприємствами і фірмами, податковими та аудиторськими інститутами, пенсійними фондами, міжнародними фінансовими і торговими організаціями і т. д. Для реалізації власних політичних інтересів у них вже немає необхідності звер-

татися до урядів, парламентів, судових та інших органів легальної політичної системи, а вже тим більше – до думки виборців [8, с. 64].

Вимірювання рівня глобалізованості фінансових ринків, фінансових систем окремих країн та світового господарства загалом спирається на два підходи: по-перше, фінансова глобалізація є складовою загального глобалізаційного процесу і для її вимірювання використовується індекс глобалізації; по-друге, використовуються специфічні показники глобалізованості фінансової сфери.

До переліку найбільш відомих узагальнюючих показників належать Індекс Глобалізації А. Т. Керні (A. T. Kearney's Globalization Index), що регулярно публікується американським журналом «Foreign Policy», та G-індекс Дослідницького центру світових ринків. Детальніше зупинимося на першому з них, оскільки він охоплює широке коло індикаторів глобалізації фінансових ринків та потоків [8, с. 78].

Індекс Глобалізації (Globalization Index) розраховується для 72 країн (до 2006 р. – для 62), на які припадає понад 97% світового ВВП і 88% населення світу. Розрахунок ведеться за 14 показниками – дані про торгівлю, прямі та портфельні іноземні інвестиції, кредити, масштаби міжнародного туризму, обсяги телефонного трафіку, персональних грошових переказів, чисельність користувачів Інтернетом та кількість комп'ютерів, підключених до глобальної мережі.

Для кожної країни індекс глобалізації розраховується, як сума чотирьох складових:

1) «економічна інтеграція» – торгівля, іноземні приватні прямі й портфельні інвестиції, інвестиційні доходи та платежі;

2) «особисті зв'язки» – переміщення людей за кордон та з-за кордону, міжнародні телефонні розмови, перекази та інші особисті контакти;

3) «політична залученість» – членство в міжнародних організаціях, наявність зарубіжних посольств тощо;

4) «технологічна залученість» – кількість користувачів Інтернету та ін. [9, с. 82]

У більшості випадків щорічні потоки, з яких складається показник економічної інтеграції (наприклад, потоки товарів, послуг і грошей, що перетинають кордон), додаються і діляться на номінальний ВВП або на чисельність населення (для потоків, виражених в абсолютних величинах, наприклад, показник технологічної залученості). Індикатори політичної залученості – це абсолютні величини (кількість членів організацій, або кількість ратифікованих міжурядових договорів). Внесок країни у підтримку миротворчих операцій ООН є середньою зваженою величиною фінансового внеску країни або чисельності контингенту, наданого країною в розпорядження Ради безпеки ООН. Вагами при цьому виступають, відповідно, ВВП і чисельність населення країни [9, с. 89].

Серед спеціальних вимірювачів фінансової глобалізації можна виділити показники, які характеризують ступінь відкритості національних фінансових ринків з різних позицій:

– показники *de jure* фінансової інтеграції, тобто показники ступеня формальних обмежень на фінансові угоди, укладені іноземними компаніями на території країни;

– показники *de facto* фінансової інтеграції, тобто показники фактичної інтеграції фінансової системи країни у світову.

Однак, слід зазначити, що вимірювачі *de jure* фінансової інтеграції не дають точного уявлення про реальні масштаби інтеграції фінансової системи країни у світову. Значною мірою це пояснюється труднощами вимірювання ефекту цілого ряду бар'єрів, які прямо не підпадають під визначення «формальних» обмежень у вигляді законів і правил, що регулюють фінансові угоди між резидентами і нерезидентами країни. До них можна віднести, наприклад, різноманітні компенсаційні схеми, обмежений доступ до джерел інформації тощо. Саме з цієї причини результати *de jure* фінансової інтеграції найчастіше не збігаються з результатами її вимірювання *de facto*, хоча і ті й інші покликані охарактеризувати ступінь відкритості фінансової системи країни [10].

Крім вищезгаданих показників розрізняють також кількісні показники (*volume-based indicators*) фінансової інтеграції й показники, що базуються на цінах на фінансові ресурси (*price-based indicators*).

Існує ряд інших вимірювачів, які також показують ступінь і характер інтеграції країни у світовий фінансовий ринок:

– відношення міжнародних резервів країни до ВВП;

– відношення приватних трансфертів до ВВП (даний показник, розрахований, наприклад, на базі переказів робітників та службовців, що працюють за кордоном, до країни свого походження, характеризує також і інший аспект глобалізації – масштаби міграції робочої сили) [10].

Як і кожне об'єктивне явище, фінансова глобалізація має позитивні й негативні вияви та наслідки. Проведене дослідження дає підстави виокремити характерні позитивні наслідки фінансової глобалізації:

– відсутність чітких просторових і часових меж, можливість проведення операцій на фінансових ринках цілодобово завдяки об'єднанню біржових та позабіржових торговельних систем в одну глобальну комунікаційну мережу;

– висока мобільність капіталу, його значні обсяги, вигідна ціна й висока ліквідність;

– зниження рівня дефіциту фінансових ресурсів у країнах світу;

– посилення конкуренції на національних фінансових ринках та зниження вартості товарів

і послуг, що сприяє здешевленню ресурсів в умовах глобалізації;

– багатофункціональність фінансового ринку, тобто можливість реалізації операцій з різними видами активів (валюта, капітал, цінні папери) та надання розрахунково-платіжних, гарантійних, страхових та інших видів фінансових послуг;

– надання статусу вільно конвертованої валюти, використання її в міжнародних фінансових операціях, поряд із провідними валютами, такими як американський долар та євро;

– високі світові стандарти, професіоналізм в управлінні фінансовими потоками. Учасники глобального ринку в умовах жорсткої конкуренції повинні відповідати вимогам, що висуваються до якості банківських товарів і послуг, технологій та рівня кваліфікації персоналу;

– комп'ютеризація та інформатизація. Створення глобальної комп'ютерної мережі Інтернет дозволило об'єднати користувачів різних країн в єдину систему, процедури здійснення фінансових операцій стали спрощеними та стандартизованими, ринок інформації став загальнодоступним [5].

Проте, поряд із позитивними наслідками, фінансова глобалізація супроводжується й певними негативними явищами такими, як висока мобільність капіталу, адже у випадку яких-небудь економічних або політичних негараздів у країні фінансові ресурси починають мігрувати, завдаючи своїм впливом значних збитків; зростання нестабільності національних фінансових ринків, які у результаті лібералізації стають більш чутливими до криз; залежність реального сектору світової економіки від монетарної складової, що послаблює стійкість національних економік країн і регіонів до світових фінансових криз; обмеження доступу окремих учасників на світовий фінансовий ринок, оскільки учасники з країн, що розвиваються, мають обмежений доступ до позик на світовому фінансовому ринку і вимушені використовувати прямі іноземні інвестиції, допомогу, позики міжнародних організацій та платити міжнародним банкам дорожче порівняно з аналогічними позичальниками з промислово розвинених держав.

Як наслідок, блага фінансової глобалізації, отримані в результаті зниження і ліквідації бар'єрів між національними фінансовими ринками, розподіляються нерівномірно. Найбільші вигоди отримують розвинені країни, і зокрема США, чиє лідерство в процесах фінансової глобалізації, у розробленні її стандартів і механізмів поза сумнівом. Не зважаючи на те, що фінансова глобалізація об'єктивно стала невід'ємним атрибутом ведення бізнесу на світових фінансових ринках, питання про ступінь її привабливості неоднозначне [7, с. 309–312].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, фінансова глобалізація – це процес об'єднання

в єдину світову систему всієї сукупності міжнародних фінансових відносин та національних фінансових ринків з подальшим їх перетворенням у єдиний світовий фінансовий простір. Розвиток фінансової глобалізації забезпечує розширення кредитно-інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій і банків, формування міжнародних фінансових ринків, трансформацію фінансових систем держав, прискорення темпів інновацій, посилює взаємодію національних економік на базі сучасних інформаційних технологій і принципів регулювання, створює гнучкі ринки праці, товарів, капіталу. Фінансова глобалізація, на відміну від регіоналізації, означає об'єднання фінансових ресурсів країн з різним рівнем економічного розвитку та стійкості фінансових систем, її причинами є об'єктивні процеси суспільного розвитку. Якщо зупинити процеси глобалізації у фінансовій сфері неможливо, то керувати ними в інтересах розвитку національної економіки необхідно.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білорус О. Г. Глобальний конкурентний простір: [монографія] / О. Г. Білорус, Ю. М. Пахомов, І. Ю. Гузенко, О. К. Скаленко, О. В. Гаврилюк. – К., 2007. – 586 с.
2. Лазебник Л. Л. Глобалізація як середовище формування політики економічного розвитку країни / Л. Л. Лазебник // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 7. – С. 94–99.
3. Гладчук К. Глобалізація на світових фінансових ринках та її наслідки / К. Гладчук // Ринок цінних паперів України. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2011. – № 3–4. – С. 15–21.
4. Ткаченко Н. В. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток фінансових посередників / Н. В. Ткаченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2014. – № 15 – С. 81–88.
5. Яремко Л. А. Фінансова глобалізація і національна економіка / Л. А. Яремко // Фінанси України. – 2003. – № 45. – С. 47–55.
6. Калініченко Л. Л. Глобалізація банківської діяльності та її вплив на банківську систему України / Л. Л. Калініченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 43. – С. 77–81.
7. Луцишин З. В. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / З. В. Луцишин. – К.: ВЦ «Друк», 2002. – 359 с.
8. Міжнародні фінанси: термінологічний словник / [під. ред. С. Я. Єлецьких]. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 64 с.
9. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К.: Лібра, 2002. – 237 с.
10. Шелудько Н. М. Сучасні тенденції фінансової глобалізації та їх вплив на розвиток банківського сектору України / Н. М. Шелудько // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 21. – С. 85–92.

REFERENCES:

1. Bilorus O. H., Pakhomov Yu. M., Huzenko I. Yu., Skalenko O. K., Havryliuk O. V. (2007) Hlobalnyi konkurentnyi prostir [Global competitive space]. Kyiv.
2. Lazebnyk L. L. (2005) Hlobalizatsiia yak sere-dovyshche formuvannia polityky ekonomichnoho roz-vytku krainy [Globalization as a formation environment of the policy of country economic development]. Current economic problems, no. 7, pp. 94–99.
3. Hladchuk K. O. (2011) Hlobalizatsiia na svitovy-khf inansovykh rynkakh ta yii naslidky [Globalization and its impact on the world markets]. Bulletin of the State Commission on Securities and Stock Market, pp. 14–20.
4. Tkachenko N. V. (2014) Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv na rozvytok finansovykh poserednykiv [Glo-balization processes impact on the financial intermedi-aries development]. Publishing House of the National University «Ostroh Academy», no. 15, pp. 81–88.
5. Yaremko L. A. (2003) Finansova hlobalizatsia i nat-sionalna ekonomika [Financial globalization and national economic]. Finances of Ukraine, no. 45, pp. 47–55.
6. Kalinichenko L. L. (2013) Hlobalizatsiia bankivskoi diialnosti ta yii vplyv na bankivsku system Ukrainy [Banking globalization and its impact on the banking system of Ukraine]. Bulletin of Transport and Industry Economy, no. 43, pp. 77–81.
7. Lutsyshyn Z. V. (2002) Transformatsiia svitovoi finansovoi systemy v umovakh hlobalizatsii [World finan-cial system transformation in the conditions of globaliza-tion]. Kyiv: VTS «DrUk» (in Ukrainian).
8. Yeletsykh S. Ya. (ed.) (2007) Mizhnarodni finansy: terminolohichni slovnyk. Kramatorsk: DDMA (in Ukrainian).
9. Peresada A. A. (2002) Upravlinnia investytsiynym protsesom [Management of the investment process]. Kyiv: Libra (in Ukrainian).
10. Sheludko N. M. (2013) Suchasni tendent-sii finansovoi hlobalizatsii ta yikh vplyv na rozvytok bankivskoho sektoru Ukrainy [Modern trends of financial globalization and their influence on the development of Ukraine banking sector]. Current economic problems, no. 21, pp. 85–92.

Kharun O.A.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economic Relations,
Khmelnitskyi National University

Rozhok T.V.

Master,
Khmelnitskyi National University

FINANCIAL GLOBALIZATION PLACE IN THE WORLD ECONOMIC SYSTEM

The purpose of the article is to study the problems of financial globalization and determine its place in the system of world economic relations.

In the article, the essence of «financial globalization» is considered and it is established that it is a key process of the world economy's development from the late XX – early XXI century. A new level of economic relations among global system subjects is the consequence of the process.

It is noted that the driving force of financial globalization are transnational companies and multinational banks and within their work, a broad network of industrial, scientific and technical, trade and financial business relations based on a contractual system of relations is being formed.

The author stated that globalization in the financial field is objective and based on the internationalization of production and circulation in the modern world economy and it serves in various forms. Economic globalization has unprecedented political consequences. Years ago politics and economics sought to maximize independence from each other within the framework of national states in a liberal society of classical modern, but now other trends have appeared. All market participants interact with each other, affecting each other, as well as the formation and future development of the most important factors of financial globalization.

Two approaches, on which measuring the level of globalization of financial markets, financial systems of individual countries and the world economy as a whole is based: firstly, financial globalization is a part of the globalization process and its index is used for globalization measuring; and secondly, specific indicators of the financial sector globalization are used.

Positive effects of financial globalization are characterized (lack of clear spatial and temporal boundaries, high mobility of capital, lowering the level of financial resources shortages in the world countries, etc.), as well as negative effects and consequences (high mobility of capital, because in the case of any economic or political problems in the country financial resources begin to migrate, causing significant losses; the growth of the instability of national financial markets, which, as a result of liberalization, become more sensitive to the crisis, etc.).

Therefore, financial globalization is a process of uniting into a single world system of the entire set of inter-national financial relations and national financial markets with their further transformation into a single global financial space.